

Ystroom

JOANNES ANTONIDES VAN DER GOES

Ystroom

Vertaling gemaakt onder leiding van
JAN BLOEMENDAL

Beeldredactie
KAROLIEN DE JAGER EN JAN BLOEMENDAL

Hilversum
Verloren
2015

Deze uitgave kwam tot stand met financiële steun van:
Dr. C. Louise Thijssen-Schoute Stichting
Stichting Charema
J.E. Jurriaanse Stichting
De Gijselaar-Hintzenfonds
M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting.

Zie voor een geannoteerde uitgave van de oorspronkelijke tekst:
<http://deystroom.huygens.knaw.nl> en voor een facsimile: [http://www.let.leidenuniv.nl/
Dutch/Renaissance/Facsimiles/AntonidesYstroom1671/](http://www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Renaissance/Facsimiles/AntonidesYstroom1671/)

Afbeelding op het omslag: Ludolf Bakhuysen, Het IJ voor Amsterdam, van de Mosselsteiger
gezien (1673). Amsterdam, Rijksmuseum.

ISBN 978-90-8704-536-4

© 2015 Jan Bloemendal & Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Omslagontwerp: Frederike Bouten, Utrecht
Typografie: Rombus, Hilversum
Druk: Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publishers.

Inhoud

Vooraf	7
Inleiding	
Leven en werk van Joannes Antonides van der Goes	9
Amsterdam en de Republiek in de tweede helft van de zeventiende eeuw	14
<i>Ystroom</i>	15
De voorrede van <i>Ystroom</i>	18
Genres rond de <i>Ystroom</i>	20
Vondelnavolging	22
Uitgaven – receptie	23
Verantwoording	26
Bibliografie	27
Ystroom. Vertaling	
Voorwerk	30
Kleurkatern	I-XVI
Boek 1	51
Boek 2	85
Boek 3	123
Boek 4	157
Register	197

D E
Y S T R O O M.

Begreepen in vier boeken.

Door

J. A N T O N I D E S

vander G O E S.

A M S T E R D A M,

By PIETER ARENTSZ. Bockverkooper in de Beursstract,
in de drie Raepen. M D C L X X I.

Vooraf

Amsterdams lof is vaker bezongen, maar zelden in een zo uitvoerig gedicht als de *Ystroom* van Joannes Antonides van der Goes. De jong gestorven dichter oogstte met dit werk in vier boeken, mede als Vondelnavolger, grote lof, maar kreeg ook felle kritiek, vooral van de leden van het Amsterdamse kunstgenootschap ‘Nil Volentibus Arduum’. Na zijn dood liet zijn vader zijn verzamelde gedichten uitgeven, in de hoop een bijdrage te leveren aan de literaire faam van zijn zoon. Het werk bleef tot de verbeelding spreken van onder anderen David van Hoogstraten in de zeventiende, van Willem Bilderdijk en Pieter G. Witsen Geysbeek in het begin van de negentiende, en van A. van Mourik in de jaren zestig van de vorige eeuw. In 2000 maakte het toenmalige Constantijn Huygens Instituut (inmiddels Huygens Instituut voor Nederlandse geschiedenis) van het gedicht een editieproject. Er was een uitgave in boekvorm voorzien, en neerlandica Boukje Thijs werd met de uitvoering belast. Zij begon het werk, maar kon het niet ten einde brengen. Toen zij in 2007 een andere werkkring had gevonden, werd ondergetekende gevraagd het project af te ronden. Dat deed ik, mede vanwege goede herinneringen aan het college dat Arie-Jan Gelderblom in de jaren '80 aan dit gedicht wijdde. Er bleek nog zoveel werk te liggen, dat werd besloten het met de hulp van studenten en stagiairs te voltooien. Tussen 2009 en 2011 werkten ongeveer zestig studenten in vijf colleges aan de Universiteiten van Amsterdam en Utrecht hieraan, in een bijzonder inspirerend samenwerkingsverband.

Er hoefde niet *ab ovo* te worden begonnen. Bilderdijk en Witsen Geysbeek hadden in respectievelijk 1820 en 1828 een uitgave van *Ystroom* gemaakt. Van Mourik wilde op het stroomgedicht promoveren, maar zijn dood verhinderde dat hij zijn dissertatie kon afmaken. Wel werden zijn aantekeningen overgebracht naar de vakgroep Nederlands van de Universiteit van Amsterdam, waar ze jarenlang werden bewaard. Thijs leende de aantekeningen met annotaties en een grondige inleiding.

De tijden zijn intussen veranderd, en wij veranderden met hen mee. Daarom is gekozen voor een digitale uitgave met aantekeningen, waarbij gebruik is gemaakt van het door het Huygens Instituut voor Nederlandse geschiedenis ontwikkelde editieprogramma ‘e-Laborate’. Dit maakte het mogelijk om facsimile’s toe te voegen en om annotaties in verschillende categorieën aan te brengen. Zo konden de aantekeningen van de vorige editeurs op een overzichtelijke manier worden bijgevoegd.

De hier geboden vertaling is gemaakt door studenten en stagiairs, en door ondergetekende gecontroleerd en waar nodig aangepast.

Het is een aangename taak de vele studenten en collega's te danken die aan dit project hebben meegewerkt, van het werkcollege 'Spel met de taal' dat gegeven werd door Jeroen Jansen; het werkcollege 'Het raadsel van de Gouden Eeuw', onder leiding van Paul Knevel en Elmer Kolfin, en daarin met name studente Nettie Schwartz; het werkcollege 'Editeur/Redacteur' door Frans Blom, en het werkcollege 'Lezen en laten lezen' door Els Stronks, en in het bijzonder de studenten Arien op 't Land, Marianne Minkels, Sabine Muller, Lotte Schermer, Marijke de Vos en Kim Wassens van het werkcollege 'Teksteditie' onder leiding van Lia van Gemert, die zeer intensief aan de tekst hebben gewerkt. Alle colleges werden gegeven samen met ondergetekende. Verder dank ik heel graag de studentassistenten en vrijwilligers Marijke Boter, Inge Broekman, Inge Groenen, Karolien de Jager, Sander Metsemakers, Sabine Muller, Sophie Reinders en Frida van Til. Karolien de Jager selecteerde ook vele afbeeldingen. Erkentelijkheid is verder verschuldigd aan Boukje van den Berg-Thijs, de aanvankelijke editrix. Het Huygens Instituut voor Nederlandse geschiedenis dank ik voor de ondersteuning en de Uitgeverij Verloren ben ik zeer erkentelijk dat ze dit werk in haar fonds wilde opnemen en er zo'n prachtig boek van maakte. Tenslotte is veel dank verschuldigd aan de leden van de projectcommissies: Marijke Barend-van Haeften, Peter Boot, Femme S. Gaastra, Arie Jan Gelderblom, Lia van Gemert, Annemarie Kets-Vree, A. Agnes Sneller en P.J. Verkruijsse†.

Deze uitgave is mogelijk gemaakt door een financiële steun van de volgende instellingen: de Dr. C. Louise Thijssen-Schoute Stichting, de J.E. Juriaanse Stichting, de Stichting Charema, het De Gijselaar-Hintzenfonds, en de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, waarvoor grote dank.

Dit boek behoort bij de digitale editie van de *Ystroom* op de site van het Huygens ING: <http://deystroom.huygens.knaw.nl>, een geannoteerde uitgave van de oorspronkelijke tekst.

Jan Bloemendal

Inleiding

Leven en werk van Joannes Antonides van der Goes

Joannes Antonides, die later ‘van der Goes’ aan zijn naam zou toevoegen, werd op 3 mei 1647 in de Zeeuwse stad Goes geboren als Joannes Antonisz.¹ Zijn ouders waren Antoni Janssen (1621-1696) en Magdalena Stenaerts, beiden doopsgezind. Zijn vader had in 1645, al voor Joannes’ geboorte, christelijke poëzie en gezangen gepubliceerd onder de titel *Christelijke vermaeck*.² In 1651 verhuisde hij met zijn gezin naar Amsterdam, waar hij nog een aantal werken zou schrijven, waaronder *Zederymen* (1656).

In Amsterdam bezocht Antonides de Latijnse school die onder leiding stond van de Spinozist Franciscus van den Enden (1602-1674). Daarnaast kreeg hij speciale lessen Grieks en Latijn van Jacobus Coccaeus, conrector van de Latijnse school in Haarlem.³ Abraham de Graef (1635-na 1717) onderwees hem in de wiskunde. Samen met zijn vriend Joan van Broekhuizen (1649-1707), de latere Latijnse dichter, werd hij daarna opgeleid tot apotheker. Toen hij al actief was als dichter in het Latijn en het Nederlands. Dank zij een mecenas, Diederik Buisero, de secretaris van de Admiraliteit op de Maze in Rotterdam,⁴ kon Antonides vanaf 3 juni (n.s.) 1674 geneeskunde studeren aan de Universiteit van Utrecht onder Jo-

1 Deze biografische schets is gebaseerd op de levensbeschrijving van Antonides door David van Hoogstraten (in *Alle de gedichten* 1714), de lemma’s in A.J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden*, dl 1 (Haarlem 1852); *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek (NNBW)* 4, col. 54-57 (Ruys); en P.G. Witsen Geysbeek, *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*, 1 (Amsterdam 1821); alsook de literatuurgeschiedenissen: G. Kalf, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, 4 (Groningen 1909); J. te Winkel, *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde*, 4 (Haarlem 1924); K. Porteman en M.B. Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1560-1700* (Amsterdam 2008). Ik dank stagiaire Karolien de Jager die veel voorwerk voor deze inleiding heeft gedaan en er een eerste versie van schreef en collega Jos Gabriëls die een deel van deze inleiding kritisch doorlas.

2 Antoni Janssen, *Christelijke vermaeck, bestaende in verscheyden stichtelijke rijmen en gesangen* (Haarlem 1645). Het is niet bekend welk beroep Antoni Janssen in het dagelijkse leven heeft beoefend.

3 Jacobus Coccaeus was geboren in Duitsland. Hij studeerde in Leiden (inschrijving op 3 maart 1633 als Jacobus Cocchaeus Hanoviensis, oud achttien jaar). In 1662 zou hij naar de Zuidelijke Nederlanden vertrekken. In 1673 verschenen in Brussel postuum zijn *Epistolae duae posthumae circa nobilissima Cartesii meditationes de philosophia prima*, zie Rienk Vermij, ‘Correspondence of Dirk Rembrandtsohn van Nierop’, in: Marijke Rijks (ed.), *The Correspondence of Dirck Rembrandtsz. van Nierop (1610-1682)* (Den Haag 2012), 45-71, i.h.b. 63 en n. 23 en 24.

4 Vondel had Antonides in contact gebracht met Buisero, die vanwege zijn moeder, Elisabeth de Vlaming van Oudshoorn, vaak in Amsterdam verbleef, zie *NNBW* 4, col. 55.

annes Georgius Grevius en de ervaren arts Hendrik van Solingen.⁵ Op 5 juni van datzelfde jaar promoveerde hij tot *doctor medicinae* op een verhandeling over de draaiing van het hoofd.⁶ Vervolgens vestigde hij zich in Rotterdam, zonder het beroep van arts daadwerkelijk uit te oefenen. Buisero had hem daar namelijk het ambt van eerste klerk op de secretarie van de Admiraliteit op de Maze bezorgd, waardoor de jonge dichter in zijn eigen onderhoud kon voorzien.⁷ In 1678 trouwde Antonides met Suzanna Bormans,⁸ de zuster van de predikant Petrus Bormans. Op 18 september 1684 overleed Antonides in de Maasstad aan tuberculose, 37 jaar jong en kinderloos. Hij werd er in de Grote Kerk begraven als ‘Doctor Jan Antonides’. Zijn dood werd door dichters als Joan van Broekhuizen en David van Hoogstraten bezongen in lijkdichten, die door zijn vader in diens uitgave van de *Gedichten* uit 1685 werden opgenomen.

Om Antonides’ dichterschap in perspectief te plaatsen is het van belang nader in te gaan op de aard van zijn opleiding en de overige literaire activiteiten die hij ontplooid. Op de Latijnse school verdiepte Antonides zich in de werken van Vergilius, Horatius, Ovidius uit de gouden latiniteit en Valerius Flaccus, Claudianus en Statius uit de zilveren periode van het Latijn. Ook las hij werk van contemporaine Neolatijnse dichters als Hugo de Groot, Daniel en Nicolaas Heinsius, Ferdinand von Furstenberg en van de Jezuïtische dichters in het Latijn Jacobus Wallius, Sidronius Hosschius, Renatus Rapinus, alsook dat van Jacopo Sannazaro en andere Italiaanse dichters in het Latijn.⁹ Mede onder aansporing van Broekhuizen en geïnspireerd door de klassieke dichters, schreef hij verschillende Latijnse gedichtjes als oefeningen, die als vanzelfsprekend een klassicerende inslag hadden, met mythologische verwijzingen.¹⁰ Als dichter had hij overigens zijn afstammingsnaam Antonisz. veranderd in een patronymicum met een Griekse uitgang: Antonides. Onder invloed van de werken van Joost van den Vondel en Pieter Cornelisz. Hooft begon hij een aantal vertalingen van gedeelten uit de werken van Ovidius, Horatius en anderen te maken. Er ontstond een goede band tussen Antonides en Vondel. Hij bezocht Antonides vaak, vooral wanneer de jonge dichter, die een zwakke gezondheid had, ziek was.¹¹ Antonides’ toneelstuk *Trazil* viel bij de oude dichter zeer in de smaak.

In 1669 behoorde Antonides samen met Lodewijk Meijer tot de oprichters van

5 Van Hoogstraten ***** 3r-v.

6 Vondel schreef er een gedicht over: ‘Op de Draeyinge van het hooft, Verweert Door den geleerden Jongeling Joan Antoni Goezaer Toen hy ter Artsenye wiert ingewijt in de doorluchtige hooge schoole t’Utrecht’, in: Joost van den Vondel, *Werken*, ed. J.F.M. Sterck e.a. (WB), 10 (Amsterdam 1937), 665.

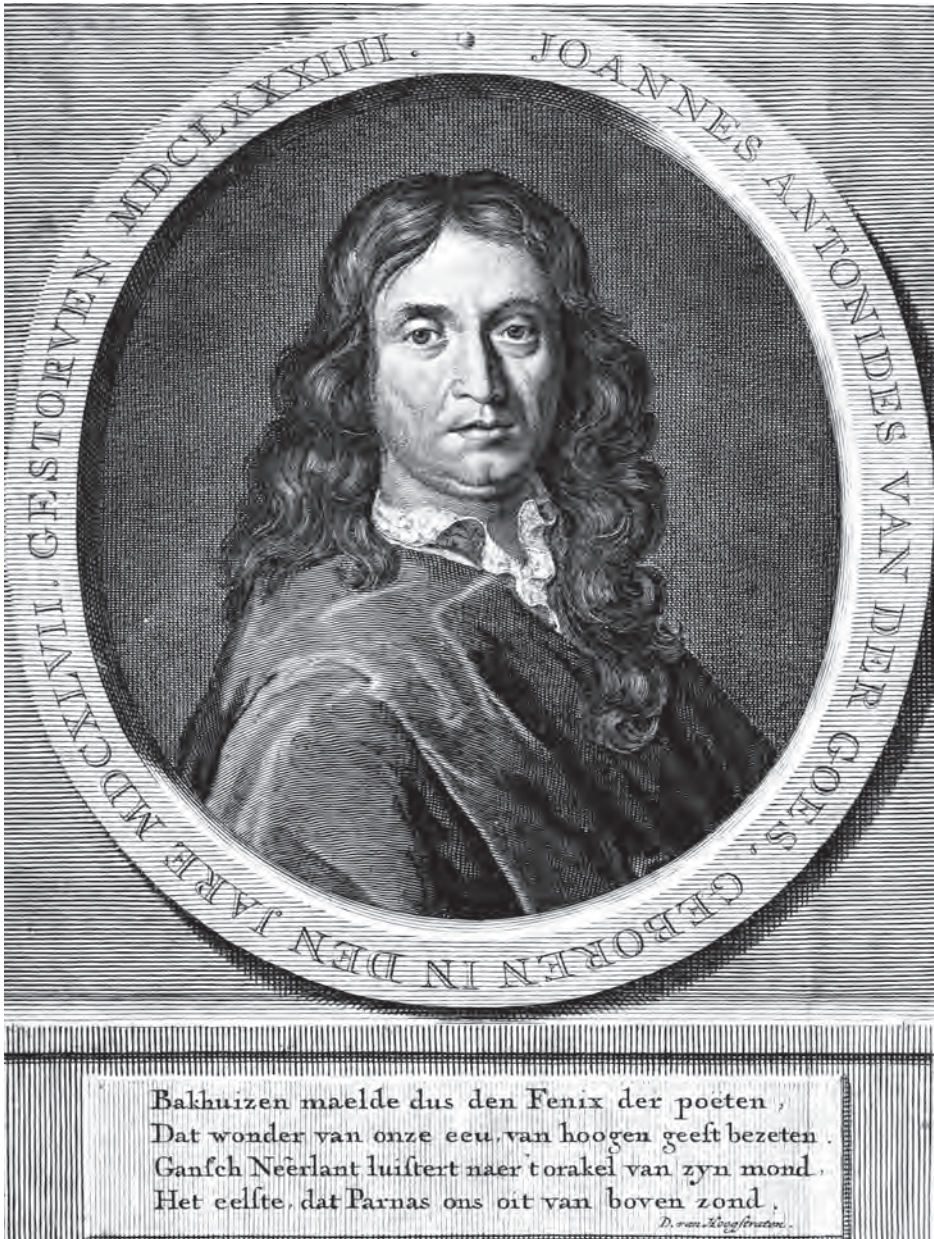
7 Van Hoogstraten ***** 3v.

8 De geboortedatum van Suzanna Bormans is niet bekend, zij stierf op 23 januari 1696; in november 1678 huwde ze met Antonides, na diens dood in 1584 stond ze in mei 1686 op het punt te hertrouwen met Joan van Broekhuizen.

9 Van Hoogstraten ***** v.

10 Van Hoogstraten ***** v.

11 *NNBW* 4, col. 55.

Ludolf Bakhuizen (inv.), Philipp van Gunst (grav.), Portret van Joannes Antonides van der Goes in: Alle de gedichten, ed. David van Hoogstraten (1730), onderschrift David van Hoogstraten.

het Amsterdamse kunstgenootschap 'Nil Volentibus Arduum' ('Niets is moeilijk voor hen die willen').¹² 'Nil' was een genootschap dat zich inspande om de theo-

¹² Over 'Nil' zie bijv. A.J.E. Harmsen, *Onderwijs in de toneel-poëzy: De opvattingen over toneel van het*

rieën van het Frans-classicisme als de norm voor toneel – en eigenlijk voor de hele maatschappij – te stellen. De eis van waarschijnlijkheid vormde daarbij het kernpunt: een lezer of toeschouwer moest alles wat hij las of zag in overeenstemming kunnen brengen met de realiteit. Onwerkelijke elementen werden daarom vermeden, want alles diende geloofwaardig te zijn. Bij het publiek behoorden emoties niet via de retorica bespeeld te worden, maar door een logische structuur en interne emoties van de personages.¹³ Verder was het gebruik van duidelijke taal een vereiste, waardoor metaforen, vergelijkingen en uitweidingen uit den boze waren, evenals een overdaad aan mythologische verwijzingen. Het is duidelijk dat deze opvattingen haaks stonden op een dichterschap als dat van Vondel, maar ook op dat van Antonides. Op termijn was een breuk daarom onvermijdelijk.

Waarom had Antonides deelgenomen aan de oprichting van ‘Nil’? Wellicht hielp mee dat het gezelschap onder zijn leden een aantal medici telde, onder wie Lodewijk Meijer (1629-1681). Verder ijverde de jurist Andries Pels (1631-1681), een vooraanstaand lid van het genootschap, ervoor alle gruwelijkheden van het toneel te weren; daarbij moest met name Jan Vos met zijn *Aran en Titus* (1641) – waarin deze zich afzet tegen Vondels toneel – het ontgelden.¹⁴ Ten slotte behoorden een aantal leden zoals Lodewijk Meijer en Johannes Bouwmeester (1630-1680) tot de kring rond Spinoza, waarvan ook Antonides’ vader aan het eind van zijn leven deel uitmaakte.¹⁵ Wat ook de raakvlakken geweest mochten zijn, toch verliet de jonge dichter het genootschap ‘Nil’. De aanleiding was dat toen Antonides zijn *Ystroom* had voorgelegd aan de leden van ‘Nil’ om hun goedkeuring voor het grote werk te verkrijgen,¹⁶ Pels, Meijer en anderen kritiek uitten en het werk wilden herzien. Dan konden ze het onder de naam van het genootschap uitgeven. Deze manier van doen en zijn woede over hun kritiek op Vondel brachten Antonides ertoe ‘Nil’ te verlaten. Ook zijn mecenas Diederik Buisero scheidde zich van het genootschap af.

Zoals gezegd, ontstond er een band tussen Antonides en Vondel naar aanleiding van het schrijven van *Trazil*, Antonides’ eerste grote werk. *Trazil, of overrompelt Sina*, geschreven in 1666, was een treurspel waarin de verovering van China door de keizer van de Tartaren, Xunchi (Li-Zicheng) op Trazil (die eerst zelf via geweld keizer van China was geworden in plaats van Chongzhen) beschreven werd. *Trazil* leidde tot een nauwe band tussen Antonides en Vondel, omdat laatstge-

Kunstgenootschap Nil Volentibus Arduum (Rotterdam 1989), diss. Leiden, en B.F.W. Beenen, A.J.E. Harmsen en B.C. Damsteegt, *De Tweeling van Plautus. Twee zeventiende-eeuwse Plautus-bewerkingen* (Utrecht 1985).

¹³ Porteman en Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen*, 693.

¹⁴ In 1681 kwam het door Pels geschreven *Gebruik én misbruik des tooneels* uit, waarin de opvattingen van het genootschap en duidelijke regels voor toneel en poëzie werden verwoord; moderne editie door M.A. Schenkeveld-van der Dussen (Culemborg 1978).

¹⁵ Te Winkel, *Ontwikkelingsgang*, 378.

¹⁶ Voor Nil had Antonides een bijdrage geleverd aan het schrijven of vertalen van *Gelyke Tweelingen* (naar Plautus), *Agrippa of Koning van Alba* (naar Quinault), *Oroondates en Statira* en het blijspel *Het spokend weentje*, zie ook Beenen, Harmsen en Damsteegt, *De Tweeling van Plautus*, 40-41.

noemde dichter in die tijd juist bezig was met het schrijven van *Zungchin of Ondergang der Sineesche Heerschappye* (1667), eveneens een treurspel over de Chinese geschiedenis, in het bijzonder over het einde van de Chinese Ming-dynastie (in 1644) aan het hoofd waarvan op dat moment Chongzhen (Zungchin) stond, die daarmee keizer van China was. *Trazil* kan worden gezien als een vervolg op *Zungchin*. Vondel bezocht de jonge dichter en bewonderde het treurspel, maar ondanks zijn aanmoediging besloot Antonides *Trazil* niet te publiceren, omdat hijzelf het niet goed genoeg vond.¹⁷ Pas na zijn dood werd het treurspel door zijn vader uitgegeven in *Gedichten* van 1685.

Vondel noemde Antonides zijn 'zoon in de kunst'.¹⁸ De jonge dichter voelde zich door Vondel gestimuleerd, en schreef onder meer het historiegedicht *De Teems in brant*, een Vondeliaans gedicht over de tocht naar Chatham in juni 1667, aan het einde van de Tweede Engelse Oorlog, waarbij de overwinning op de Engelse vloot werd behaald door de Republiek. Over het officiële einde van deze oorlog, de Vrede van Breda op 31 juli 1667, publiceerde Antonides *Bellone aen bant* ('Oorlog aan banden'). De jonge dichter beschreef hierin in mythologische beelden de strijd tussen Staatse en Engelse zeemachten, en de rol van Michiel de Ruyter. Vondel was zo verheugd over dit gedicht, dat hij tegen Antonides' vader, die *De Teems in brant* en *Bellone aen bant* aan hem had voorgelegd, gezegd zou hebben: 'het is zoo schoon, dat ik er mynen naem wel onder zetten wil'.¹⁹

In de beschrijving van het leven van Antonides door David van Hoogstraten staat dat 'geestryke jongelingen' (talentvolle jonge schrijvers) die gedichten uit het hoofd leerden.²⁰ Dit leidde ertoe dat Antonides werd aangezet om een werk van 'overweldigende adem' te gaan schrijven, over een onderwerp waarmee een Amsterdams dichter de hoogste lof zou kunnen behalen.²¹ Dat werk was *Ystroom*, dat in 1671, een jaar voor het rampjaar, verscheen.

Na zijn vertrek uit 'Nil' schreef Antonides nog een aantal kleinere dichtwerken. Zo verscheen in 1672 *Oorspronk van 's Lants ongevallen*, een gedicht dat hij opdroeg aan Joachim Oudaen. In de klaagzang legt Antonides de oorzaak van de ondergang bij de Franse invloeden, die de Hollanders zelf hebben overgenomen: 'Wij zijn verraders van ons zelve, wy vergeten / Ons zelfs, maar hebben 't liefst aen anderen verweten'.²²

Ook bezong Antonides de grote zeeslagen van 1673, en verder schreef hij vele gelegenheidsgedichten voor verjaardagen en bruiloften en lijk- en grafgedichten. De satire *Marsyas* (1677/78) was gericht tegen de leden van 'Nil', en vooral tegen Pels, Meijer en Bouwmeester. Antonides droeg dit hekeldicht op aan zijn vriend Joan

17 Te Winkel, *Ontwikkelingsgang*, 379; Porteman en Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen*, 762.

18 Zoals blijkt uit de beschrijving van Antonides' leven door zijn vader in *Gedichten* 1685.

19 Van Hoogstraten ****2r. Het gaat om *Bellone aen Bant*, of *Vrede tusschen Britanje, en de Vereenigde Nederlanden, opgeoffert aen de Edele Grootachtbare Heeren Burgermeesteren, de Amsterdamsche vredevaarders*, in *Alle de gedichten* (Rotterdam 1730), 141-162, en *De Teems in brant*, een van de *Zegezangen*, in *Alle de gedichten*, 169-171.

20 Van Hoogstraten ****2r.

21 Porteman, en Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen*, 762.

22 *Alle de gedichten*, 363-367, het citaat op p. 364.

Pluimer (1646-1718). In *Marsyas* betreft Antonides de Griekse mythe van de satyr Marsyas die het met zijn fluitspel tegen Apollo opnam en als gevolg daarvan levend werd gevild, op de leiders van het kunstgenootschap. Antonides identificeert Andries Pels met de verwaande Marsyas, die ‘de kunst van zijn tegenstanders de grond in zal boren’, daarbij alluderend op het devies van ‘Nil’:

Zoo blijft de glorie als in eigendom verpant
Aen my, en hun die my navolgende op dien trant,
Zich onder mijn banier in 't velt van eer begeven;
En weten, dat men maer moet willen, om te streven
Ten steilte van een konst, daer zoo veel lof aen kleeft.²³

Zo blijft de roem als het ware in mijn bezit en in dat van hen die in navolging van mij zich in mijn leger in het ereveld begeven en die weten dat je alleen maar hoeft te willen om naar de toppen van een zo prijzenswaardige kunst te reiken.

Na zijn grote werk *Ystroom* wilde Antonides, zo schrijft Van Hoogstraten in zijn levensbeschrijving, zich wijden aan een groot stichtelijk heldendicht over het leven van de apostel Paulus, maar daar is blijkbaar nooit iets van gekomen, ondanks Vondels aansporing: ‘Antonides, gy moet met uwen Paulus voortvaren: gy zult ’er veel by verdienen: want hy is een groote Heilig’.²⁴ Van Hoogstraten wijt dit aan het ongenoegen van Antonides om in het werk punten van verschil tussen christenen te behandelen en daardoor ‘eenige schampere pennen’ af te wachten.²⁵ Waarschijnlijk hadden zijn zwakke gezondheid en vroege overlijden er ook mee te maken.

Amsterdam en de Republiek in de tweede helft van de zeventiende eeuw

Toen in 1648 het Verdrag van Westfalen, de Vrede van Münster, was getekend, leek een periode van vrede, rust en welvaart voor de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden begonnen. Het land, en in het bijzonder de haven van Amsterdam, lag op een gunstige plaats voor handelsroutes tussen de Scandinavische gebieden, waar vooral hout en graan vandaan kwamen, en de Zuid-Europese landen. Via de handelscompagnieën, met name de Verenigde Oost-Indische Compagnie en de West-Indische Compagnie, werd veel handel gedreven met de koloniën. De koopvaardijvloot van de Nederlanden was de grootste ter wereld en Amsterdam was het financiële hart. Door dit alles was de Republiek een land van doorvoerhandel – stapelmarkt en overslagcentrum – en alle voorwaarden voor een grote bloei waren aanwezig.

Maar juist die voorspoed bracht ook problemen met zich mee, namelijk een machtsstrijd met Engeland, die deze overvleugeling van haar eigen positie met lede ogen aanzag. Deze concurrent vaardigde enkele Scheepvaartwetten uit waarvan vooral de eerste kwaad bloed zette in de Republiek. Deze zogeheten *Acts of*

²³ Geciteerd naar Porteman en Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen*, 709.

²⁴ Van Hoogstraten *****3r.

²⁵ Van Hoogstraten *****3r.